

Fondbolag

Vägledning inom allmän riskbedömning – exempel på hot och sårbarheter relaterade till fondbolagens produkter och tjänster

Beslutad av Simpts styrgrupp i november 2017

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Fonder	3
2.1 Allmän beskrivning av fonder	3
2.2 Särskilt relevanta hotaktiviteter	4
2.3 Särskilt relevanta sårbarheter	5
2.4 Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden	7

1. Inledning

Denna vägledning ska läsas tillsammans med den grundläggande vägledningen inom allmän riskbedömning. Allt som anges i den grundläggande vägledningen gäller för fondbolagen.

Det finns olika typer av fonder; värdepappersfonder, som regleras i lagen (2004:46) om värdepappersfonder samt alternativa investeringsfonder (AIF:er) och specialfonder, som regleras i lagen (2013:561) om alternativa investeringsfonder. Inom ramen för vägledningen hanteras dessa under den gemensamma beteckningen fonder. Skillnader belyses när det bedöms relevant.

När det gäller riskerna för penningtvätt och finansiering av terrorism i verksamheten bör ett fondbolag bedöma om risknivån skiljer sig åt mellan de olika produkt- och tjänstetyperna som erbjuds. På motsvarande sätt är det upp till varje fondbolag att avgöra om det finns skäl att bedöma risknivån olika för olika förvaltade fonder. Fonder kan bl.a. ha varierande placeringsinriktning samt vara förknippade med olika villkor för teckning och inlösen. Fondbolaget har att ta ställning till om de skillnader som föreligger inom det egna produktutbudet har betydelse för risknivån utifrån ett penningtväts- och terrorismfinansieringsperspektiv.

Många fondbolag tillhandahåller enbart fondförvaltning. Ett fondbolag kan dock även ha tillstånd till diskretionär portföljförvaltning samt ha ytterligare sidotillstånd enligt 7 kap. 1 § lagen (2004:46) om värdepappersfonder och 3 kap. 2 § lagen (2013:561) om förvaltare av alternativa investeringsfonder. Dessa produkter och tjänster måste bedömas var för sig och i förhållande till varandra och verksamhetens övriga produkter och tjänster.

Den s.k. Wolfsberggruppen har utgivit "Anti-Money Laundering Guidance for Mutual Funds and Other Pooled Investment Vehicles" som är ett dokument med bäring även på svenska förhållanden. Där framhålls bl.a. att penningtvättsrisken beträffande produkterna och tjänsterna i fondbolags verksamhet typiskt sett kan bedömas vara låg med hänsyn till att kontanter ej förekommer direkt i relation till fondbolaget och att kontrollstrukturen i fondbolag gör dessa mindre attraktiva för penningtvättare. Wolfsbergs dokument kan nås på www.wolfsberg-principles.com.

2. Fonder

2.1 Allmän beskrivning av fonder

Värdepappersfonder får förvaltas av fondbolag med fondbolagstillstånd.

Värdepappersfond är en sparprodukt som passar för alla typer av sparare och säljs till konsumenter. Det är möjligt att spara i värdepappersfonder även med små belopp.

Syftet med värdepappersfonder är att generera avkastning till andelsägarna och placeringar ska ske i likvida tillgångar i enlighet med regelverket.

Värdepappersfonder är öppna för allmänheten och dess samlade tillgångar ägs gemensamt av andelsägarna medan en förvaltare ser till att fonden investerar i tillgångar som överensstämmer med fondens placeringsinriktning och i enlighet med principen om riskspridning.

Fondens tillgångar förvaras av ett förvaringsinstitut. Placeringsinriktningen avgör vilka marknader fonden ska placera på och sådant som om fonden ska investera i aktier eller räntor. Fondlagstiftningen innehåller regler om vilka tillgångar en värdepappersfond får ha och hur fondens tillgångar ska vara fördelade i syfte att skapa riskspridning.

Andelarna i en värdepappersfond ska lösas in omedelbart efter begäran från en andelsägare. Det innebär att det i princip är möjligt för en sparare att ta ut sina pengar när som helst.

En liten del av fonderna säljs direkt till andelsägarna av fondbolagen själva. Huvuddelen av alla fonder distribueras dock i dag via andra aktörer, såsom värdepappersbolag och banker samt försäkringsbolag (distributörer). För många värdepappersfonder är även försäljning via Pensionsmyndighetens fondtorg en viktig distributionsform. Detta är en viktig aspekt ur penningtvätt- och terrorismfinansieringsperspektiv eftersom det innebär att få fondbolag har direktkunder. De flesta andelsägare köper fondandelar genom distributören och är kund hos denne. I många fall är distributören förvaltarregistrerad, vilket innebär att distributören står som kund i fondbolagets kundregister. När det gäller försäljning genom försäkringsföretag är det juridiskt sett försäkringsföretag som är andelsägare och kund hos fondbolaget. Motsvarande gäller för försäljning genom Pensionsmyndighetens fondtorg.

AIF:er och specialfonder får förvaltas av förvaltare av alternativa investeringsfonder (AIF-förvaltare). Alternativa investeringsfonder har friare placeringsregler än vad värdepappersfonder har. Alternativa investeringsfonder får säljas till professionella investerare. Alternativa investeringsfonder är med undantag för specialfonder inte reglerade, utan i stället är det förvaltaren som är reglerad. Specialfonder, som alltid är reglerade, är alternativa investeringsfonder som i grunden påminner om värdepappersfonder och därför även säljs till icke-professionella investerare, alltså konsumenter. Specialfonder får i vissa avseenden avvika från vad som gäller för värdepappersfonder. Det gäller bl.a. beträffande hur ofta inlösen måste medges och vilka placeringsregler som gäller.

För både värdepappersfonder och alternativa investeringsfonder finns möjlighet att driva gränsöverskridande verksamhet. Regelverken innehåller s.k. pass som gör det möjligt att relativt enkelt driva gränsöverskridande marknadsföring. Inte minst för värdepappersfonder kan den gränsöverskridande verksamheten vara betydande.

2.2 Särskilt relevanta hotaktiviteter

Värdeomvandlande aktiviteter: En värdeomvandlande aktivitet gällande fonder skulle kunna vara att fondandelar förvärvas med brottsligt förvärvade medel och sedan säljs. I utdelande fonder skulle även den utdelning som andelsägarna erhåller kunna ses som en värdeomvandlande aktivitet.

Värdeöverförande och värdeförflyttande aktiviteter: Fondandelar kan förvärvas för någon annans räkning. Fondandelar kan även överlåtas till någon eller flyttas. En andelsägare skulle även kunna anmäla ett annat konto för utbetalning vid försäljning av fondandelar än det konto som pengarna för köpet av fondandelarna ursprungligen kom ifrån. Samtliga dessa fall är former av värdeöverföring eller värdeförflyttning.

Värdebevarande aktiviteter: Fondsparande är till funktionen en värdebevarande aktivitet då det innebär kapitalförvaltning. Eventuellt kan fonder som enligt sin placeringsinriktning avser att ha en lägre riskprofil, exempelvis räntefonder, sägas vara mer ägnade för värdebevarande aktiviteter än fonder med högre riskprofil.

Värdegenererande aktiviteter: Fondandelar är värdegenererande om andelarna ökar i värde, så att de kan säljas till ett högre pris än vad de ursprungligen köptes.

2.3 Särskilt relevanta sårbarheter

Fondprodukten som sådan har vissa utmärkande drag som torde minska penningtvättsrisken och som kan spela in i bedömning av produktens risknivå:

- Avsaknad av kontantinslag.
- Alla betalningar mellan en fond och en kund sker via ett finansiellt företag, vanligtvis en bank, som omfattas av penningtvättsregelverket.
- En fonds förvaringsinstitut har en övervakande funktion vad gäller flödena in och ut ur en fond.

Vid handel i fondandelar sker i regel inga kontant- eller andra direktinsättningar som via postväxlar, checkar eller anonyma medel som är direkt omsättningsbara, utan pengarna kommer från konton som redan finns i det finansiella systemet. Investeringar i fonder utgörs ofta av långsiktiga investeringar, i form av engångsinbetalning eller regelbundna inbetalningar som sker genom stående överföring eller autogiro. Härigenom begränsas möjligheterna till vissa former av värdeomvandlande aktiviteter.

Det finns fördröjningar i genomförande av transaktionerna, då dessa oftast hanteras och regleras i efterhand av fondbolagen. Detta minskar attraktiviteten i produkten för att utnyttjas för penningtvätt och finansiering av terrorism.

Fonder är öppna för sparande med små belopp. Köp och försäljning av inlösen sker alltid till en okänd kurs.

Värdepappersfonder är en sparprodukt som är tillgänglig för allmänheten. Detsamma gäller för specialfonder. Detta innebär en sårbarhet då åtkomsten till fonder är stor.

Personer i politiskt utsatt ställning ("PEP") samt nära familjemedlemmar och kända medarbetare till PEP medför typiskt sett en högre risk. Beroende på om ett fondbolag bedöms kunna ha många PEP som kunder eller företagskunder med PEP som verklig huvudman kan det finnas skäl att betrakta PEP eller nämnda företagskunder som en särskild kundtyp i den företagsövergripande riskbedömningen.

Ett fondbolag har i grunden två typer av kunder; privatkunder och företagskunder. Privatkunder kan i vissa fall bedömas utgöra en lägre risknivå än företagskunder.

Kategorin företagskunder kan differentieras beroende på verksamhet och ägarstruktur. Företagskunder förknippade med högre risk kan vara företag som driver verksamhet inom kontantintensiva branscher och företag med komplex ägarstruktur.

Hur differentierad bedömning av olika kundtyper som ska göras avgörs ytterst av vad som är lämpligt med hänsyn till företagets verksamhet, omfattning och komplexitet.

Vissa internationella organisationer har framhållit (internationell) Private Banking som en sektor som kan innebära högre risk, där oftast ett helt spektrum av produkter och tjänster ingår och minimum av tillgångar för att inleda en kundrelation kan vara mycket höga värden.

Risikfaktorer i övrigt kan vara t.ex. utländska kunder/kunder som har sin verksamhet i "riskländer" eller transaktioner till och/eller från sådana länder (se ovan), kunder där det är svårt eller omöjligt att

identifiera bakomliggande ägar-/kontrollförhållanden, företagskunder i kontantintensiva branscher och kunder som har många konton i olika finansiella företag och har stor rörlighet när det gäller konton och medel.

Affärsförbindelser kan för de flesta fondbolag etableras på distans samt genom distributör och i vissa fall genom fysiskt möte.

Vanliga distributionskanaler för fondandelare är fondplattformar. Fondplattformar står under tillsyn och är skyldiga att följa penningtvättsregelverket. Det förekommer ofta att distributörer vid försäljning via fondplattformar är förvaltarregistrerade.

För många fondbolag har en betydande del av volymen distribuerats av företag som förvaltarregistrerar innehavet, d.v.s. de tecknar andelar för kunds räkning och står antecknad i andelsägarregistret för kunds räkning. Dessa företag står under tillsyn och omfattas av penningtvättsregelverket i sin verksamhet. Slutkunden anses inte vara fondbolagets kund och ansvaret för att uppnå kundkännedom åligger därmed det förvaltarregistrerade bolaget.

Ett liknande resonemang gäller för dels försäkringsföretag, dels Pensionsmyndigheten då företaget respektive myndigheten ses som en kund till fondbolaget medan de bakomliggande spararna inte ses som kunder utifrån ett penningtvättsperspektiv.

Direktkunder hos ett fondbolag har typiskt sett etablerat affärsförbindelsen på distans. Etablering av affärsbindelser på distans kan medföra särskilda risker.

Distribution kan även ske genom försäkringsförmedlare. I dessa fall ska försäkringsförmedlaren, enligt distributionsavtalet, kontrollera kundens identitet m.m. i enlighet med penningtvättsregelverket. Försäkringsförmedlaren hanterar dock själv inte insättningar som sammanhänger med investeringar i fonden. Försäkringsförmedlaren förmedlar antingen fondinvesteringen eller försäkringsavtal mellan investerare och försäkringsbolag och utför därför endast vissa penningtvättskontroller inom ramen för sin verksamhet. Det är, i fall det rör sig om en placering inom ramen för en försäkring, försäkringsföretaget som köper/säljer fonder inom ramen för försäkringen och är då normalt förvaltarregistrerad. Försäkringsbolaget måste följa penningtvättsreglerna och granska sina kunder.

En annan distributionskanal som förekommer är private placements. Här används normalt en förmedlare eller en "introducer". Det innebär normalt att förmedlaren inte tar emot medel från investeraren utan att investeraren öppnar eller har en depå hos en bank eller annat finansiellt institut som utför penningtvättskontroll av kunden.

Ett vanligt förfarande för fondbolag är att utifrån tillgänglig information besluta om en landlista där varje land ges olika risknivå. Mer utförlig analys bör finnas för de geografiska områden för vilka det är känt att verksamheten har kopplingar.

Geografiska aspekter som är viktiga att beakta kan röra kunder med kopplingar till utlandet, men även produkter och tjänster som företaget erbjuder i utlandet.

Övriga faktorer som kan påverka riskbedömningen för ett fondbolag kan exempelvis vara förekomst av delägda fondkonton och fullmakter.

Ett fondbolag bör även ta ställning till om de olika transaktionstyper som förekommer medför olika risknivåer. Försäljningar och inlösen av fondandelare bör för många fondbolag ha störst relevans utifrån ett penningtvätts- och terrorismfinansieringsperspektiv. Vissa transaktionstyper torde å andra sidan i många fall kunna anses som mindre relevanta. Ett exempel på det sistnämnda är tilldelning av kompensationsandelare eller fondbyten.

Andra faktorer som kan vara relevanta att beakta är accepterade betalningssätt för försäljning av fondandelar. Köp genom bankgiro och autogiro torde exempelvis medföra en lägre risk än nya typer av betalformer som möjliggörs med ny teknik. Faktorer som kan påverka riskbedömningen är om en kund byter fondkonto för utbetalning, vilket skulle kunna innebära en högre risk.

2.4 Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden

Faktorer relaterade till avvikande kundbeteenden kan delas upp i faktorer som sammanhänger med etablerandet av en kundrelation respektive med en pågående affärsrelation. Vilka faktorer som kan vara relevanta beror även på vilken typ av kund det är fråga om.

Exempel på kundbeteenden som skulle kunna innebära en högre risk räknas upp i ESAs riktlinjer för riskfaktorer (JC 2017 37) som publicerades den 26 juni 2017.¹ Följande faktorer kan vara relevanta för fond. Flertalet är inkluderade i ESAs riktlinjer.

Faktorer som kan vara relevanta vid etablerandet av en kundrelation:

- Informationen i ansökan är inkonsekvent
- Informationen i ansökan stämmer inte med offentliga uppgifter
- Ovilja att lämna kundinformation
- Upprepade ändringar av kundinformation

Faktorer som rör en pågående affärsrelation:

- Korta intervaller mellan köp och försäljning av fondandelar, särskilt om det medför en extra avgift eller upprepade förluster
- Upprepade köp och försäljningar med korta tidsintervaller utan att det finns en uppenbar strategi eller är ekonomiskt motiverat
- Belopp sätts in av en tredje part utan naturlig koppling till kunden
- Transaktioner avser väldigt höga belopp eller är ovanligt stora
- Flera sammanhängande transaktioner som uppgår till ett väldigt högt belopp
- Följer inte tidigare insättningsmönster
- Insättningar som avviker från vad kunden angav vid kontoöppning
- Flera ändringar av likvidkonto för utbetalning vid försäljning av fondandelar
- Överföring/gåva till annan än släkt
- Utbetalning vid försäljning till utländskt konto

¹ Joint Guidelines under Article 17 and 18(4) of Directive (EU) 2015/849 on simplified and enhanced customer due diligence and the factors credit and financial institutions should consider when assessing the money laundering and terrorist financing risk associated with individual business relationships and occasional transactions.

VÄGLEDNING ALLMÄN RISKBEDÖMNING FONDBOLAG

- Inbetalning av belopp som överstiger vad som ska användas för köp av fondandelar kombinerat med begäran om återbetalning av överskjutande belopp